

«ՈՒՒԼԻԸՍ ՍԱՐՈՅԵԱՆ, ՄԱՐԴԸ, ԳՐՈՂԸ»

Անձնական ճիգերով իրագործուած եւ միջազգային արժէք ներկայացնող վաւերագրական ժապաւէն մը տեսնելու առիթը ունեցաւ յիշատակահայրութիւնը, երբ անցնալ շարաթ Համազգայինի «Կոմիտաս» մասնաճիւղին կազմակերպութեամբ «Վասպուրական» սրահին մէջ երկու անգամ ցուցադրուեցաւ Ուիլիըմ Սարոյեանի կեանքին ու գործին նուիրուած կենսագրական համապարփակ ժապաւէն մը, որուն հեղինակն է ամերիկահայ լուսանկարիչ Փօլ Գալիսեան:

«Ուիլիըմ Սարոյեան, մարդը, գրողը» վերնագիրով ժապաւէնը լուսանկարներու, գծանկարներու եւ ընտանեկան ժապաւէններէ կտրուած հատուածներու միջոցով մէկ ժամուան մէջ կը խտացնէ միջազգային համբաւի տիրացած հայ մեծագոյն գրագէտին կեանքը, նկարագիրն ու փիլիսոփայութիւնը, անոր արտադրած գործերուն բնոյթն ու հայերէնով արտասանած իր խօսքերէն հատուածներ:

Պատմութիւնը կը սկսի 1900ական տարիներուն, Ֆրեզնոյի մէջ եւ կը պարփակէ Սարոյեանի կեանքը, մինչեւ անոր մահը՝ 1981: Ժապաւէնին սկիզբը Սարոյեան կը վերլուծէ իր անցնալը: Այս մայր հանգրձանը՝ «Մեծիք» ժապաւէններու շարքին հայ դերասանը (Գրիգոր Օհանեան) կը պատմէ Սարոյեանի 60 տարուան գրական վաստակին մասին, հիմնուելով կենսագրութիւններու, հարցազրոյցներու, ձայնագրութիւններու, թերթերու, հեղինակին գործերուն եւ Գալիսեանի հետ անոր կապին վրայ:

ԻՆՉ ԿԸ ՊԱՏՄԷ ԺԱՊԱՒԷՆԸ

Սարոյեան յատուկ կապուածութիւն մը զգացած է իր ծննդավայր Ֆրեզնոյի հետ. սիրած է անոր բոլոր եղանակներն ու այգիներուն ճարտարապետութիւնը: Հօր մահէն ետք որբանոցի մէջ անցուցած տարիները իրենց դրոշմը պիտի ձգէին Սարոյեանի կեանքին վրայ: Ուսումը կիսաւարտ ձգելով՝ ինքնաշխատութեամբ զարգացուցած է միտքը: Հանրային գրադարանի մը մէջ կի Տը Մոփասանի կարճ պատմուածքները կարդալով հմայուած է պարզ ձեւով պարզ պատմութիւն մը գրի առնելու ոճով: Սակայն ընտանիքը կը մախրնորէր, որ ան գրելու փոխարէն «աշխատէր» եւ թեթեւցնէր ապրուստի դժուարութիւնները: Բոլորը առիթով մը այրած է Սարոյեանի գրական նախափորձերը: Անոր կանոնադրական գրութիւնները լոյս տեսած են «Հայրենիք» թերթին մէջ եւ կ'արտացոլացնեն կրքոտ կապ մը հայութեան հետ:

Սարոյեան անգլերէն կը գրէր: 26 տարեկանին արդէն հմայած էր ամերիկացիները եւ երբեք չէր վարաներ յայտարարելու իր հայկական արմատները: Կը թոյլ, թէ անոր տիպարները հայերէն կը խօսին. անոնց մեծ մասը իր էութիւնը կը մարմնաւորեն եւ տարաշխարհիկ այս երանգը հաճելի կը թոյլ ամերիկացի ընթերցողին: Կարճ պատմուածքներուն կը յաջորդեն թատերագրութիւններ, որոնք կը ներկայացնեն մարդկային առօրեայ փորձառութիւններ: Ընթերցողներ եւ հանդիսատեսներ իրենց սեփական անհանգիստ կեանքը կը տեսնեն անոնց մէջ:

Տնտեսական քայքայում, Բ. Աշխարհամարտ, Սարոյեան ամերիկեան բանակին մէջ իր ծառայութիւնը չամբողջացուցած՝ պատուոյ յիշատակումով կ'ուղարկուի իր ծննդավայրը: Այդ ժամանակներուն, անոր գրականութիւնը գրի խաւորարար կ'արտայայտէ այն միտքը, թէ մարդիկ բարկութեան փոխարէն պէտք է սիրով վարուին իրարու հետ: Սարոյեան կը հաւատարմարդկային եղբայրութեան եւ համոզուած էր, թէ յեղափոխութիւնը միայն մարդկային սրտին մէջ կրնար կատարուիլ:

Բարդ անձ մըն էր Սարոյեան: Երկու անգամ ամուսնացած էր նոյն կնոջ՝ դերասանուհի Բերըլ Մարքըսի հետ եւ ամուսնալուծուած էր: Երբ սենեակ մը մըտնէր, գայն կը գրաւէր իր որոտացող ձայնով: Այսուհանդերձ պարզ կենցաղով մարդ մըն էր: Կը խորշէր միութեամբ խոսակցելու եւ համբաւէն. 1939-ին մերժած էր «Կեանքի ժամանակը» թատերագրութեան համար շնորհուած «Փուլիցըր» մրցանակը, առարկելով, թէ «առեւտուրը պէտք չէ հովանաւորէ արուեստը», եւ անջնջելով՝ «այս գործս միւս գործերէս աւելի լաւ կամ մեծ չէ»:

Սարոյեան մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէր 1930-ական տարիներէն մինչեւ 1950-ական տարիները:

Հրատարակած է աւելի քան 60 գիրքեր, որոնք թարգմանուած են 24 լեզուներու եւ միլիոնաւոր օրինակներ վաճառուած են անոր գործերէն: 1943-ին «Մարդկային կատակերգութիւն» գործը «Է.Մ. Ուի. Լ.Մ.»-ի կողմէ վերածուած է ժապաւէնի եւ արժանացած է լաւագոյն բնագիրի օսքարին:

Սարոյեանի գրականութիւնը կը ձրգտի փաստել բոլոր ժողովուրդներու եւ յատկապէս խոնարհ ու միամիտ մարդոց հիմնական բարութիւնն ու կեանքին արժէքը: «Բարի մարդը՝ չար աշխարհի մէջ», այս էր իր գործերուն հասարակաց բնաբանը: Ան կը գրէր մարդասիրական մղումով, ուժգնութեամբ եւ անդու խանդավառութեամբ, տենչանքի, յոյսի եւ պարկեշտութեան մասին:

Ինքզինք կը համարէր երկրագունդի բնակիչ, սակայն կը սիրէր հայն ու Հայաստանը: Ժապաւէնը ցոյց կու տայ անոր այցելութիւնը դէպի իր հօր ծննդավայրը՝ Պիթլիս, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Հայաստան, ուր դիմաւորուած էր մեծ շուքով: Իր գրականութեան միջոցով ամերիկեան հանրային կարծիքը լուսարանած էր հայ ժողովուրդի մշակութիւն եւ առաքինութիւններուն մասին: Փափաքած էր, որ իր սիրտը Հայկական բարձրաւնդակի լեռներուն մէջ ըլլայ: Անոր մահէն մէկ տարի ետք դիակիզուած աճիւններուն կէտը ամփոփուեցաւ Երեւանի Մեծերու Պանթէոնին մէջ, իսկ միւս կէտը մնաց Ֆրեզնոյի մէջ:

Ժապաւէնին աւարտին պատատին վրայ կը տողանցեն այն կտորները, որոնք նուիրուած են Սարոյեանի, եւ կը հնչեն անոր հոշակաւոր խօսքերը կեանքի ժամանակին եւ հայուն մասին:

•
•

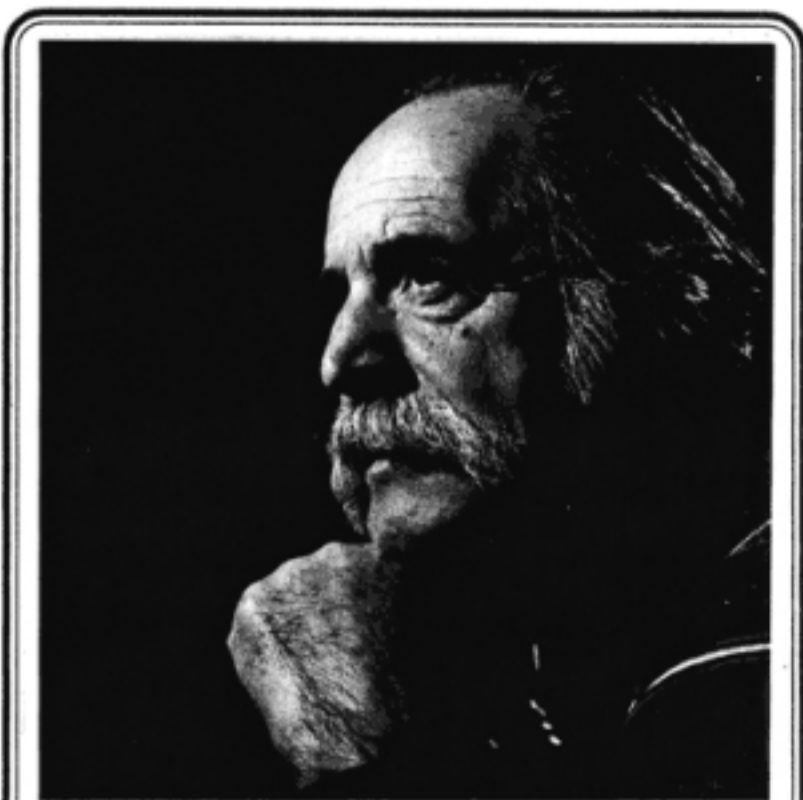
Փօլ Գալիսեանի պատրաստած կենսագրական այս համապարփակ ժապաւէնը արժանացած է միջազգային 6 մըրցանակներու, որոնց շարքին՝ 1995-ին Ֆիլատելիֆոյ Օւարժապատկերի Միջազգային փառատօնի ոսկի մրցանակին՝ վաւերագրական լաւագոյն ժապաւէնին համար: 1991-էն 1998-ի միջեւ ցուցադրուած է 14 երկիրներու տանիքներէն՝ 42 քաղաքներու մէջ եւ ունեցած է աւելի քան 300 հազար հանդիսատեսներ, մեծամասնութիւնը՝ օտարներ:

Գալիսեան կը յայտարարէ, թէ իր նպատակն է այս ժապաւէնին միջոցով Սարոյեանի կեանքն ու գործը երախտագիտութեամբ ներկայացնել հայ ժողովուրդին եւ հայութիւնն ու հայկական մշակոյթը ծանօթացնել աշխարհին: Նիւթական որեւէ շահ հետապնդելէ հետո է անոր ձգտումը, եւ նուիրումով կատարուած գործի մը ապացոյցն է անոր շարունակուող շրջապատը:

Սարոյեանի տիպարով հմայուած այս լուսանկարիչը յաջողած է 1976-ին ծանօթանալ անգլիագիր հոշակաւոր գրագէտին եւ լուսանկարել գայն: Սակայն ասիկա պարզ գործ մը չէ եղած, որովհետեւ Սարոյեան չէր սիրէր լուսանկարուիլ: Գալիսեանի երգած «Կիլիկիա»-ն պիտի չերմացնէր Սարոյեանը: Հետագային Գալիսեանի լուսանկարներէն մէկը գրագէտին մահուան տասնամեակին առիթով յիշատակի դրոշմաթուղթերու վրայ պիտի տպուէր եւ հրատարակուէր միաժամանակ Միացեալ Նահանգներու եւ Խորհրդային Միութեան մէջ: Սարոյեան առաջին անձն էր, որ արժանացաւ այս պատիւին:

Ժապաւէնին ցուցադրութենէն ետք շուրջ մէկ ժամ տեղի ունեցաւ զրոյց եւ Գալիսեան պատասխանեց ժապաւէնին պատրաստութեան եւ տարածումին վերաբերող հարցումներու:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Ուիլիըմ Սարոյեան
(Լուսանկար՝ Փօլ Գալիսեանի)